

Posudek oponenta disertační práce *Ivo Rejchrt*

“Maloměstské drama: Hledání identity ve Dvoře Králové nad Labem v období Velké války a převratu”

předkládané v roce 2022 na Ústavu českých dějin

I. Stručná charakteristika práce

Předložená práce deklaruje snahu postihnout proměnu identity na úrovni okresního města Dvora Králové nad Labem v dynamickém období první světové války s přesahem do prvních týdnů a měsíců po 28. říjnu 1918. Dvůr Králové, královské věnné město, zažíval v posledních desetiletích existence habsburské monarchie nebývalý demografický, kulturní, a zejména hospodářský rozvoj. Město bylo většinou obýváno českým etnikem, nacházelo se však prakticky na národnostní hranici. Okolní obce byly německé, taktéž sousední okresní města. Národnostní poměry bezprostředně před válkou nebyly klidné, spíše se jitřilo konfliktní soužití, v prvních válečných měsících prohloubené velkým přílivem haličských válečných uprchlíků, převážně židovského vyznání. V měsících následujících zasáhly Dvůr, coby průmyslové centru s vysokým podílem dělnictva, důsledky válečných hospodářských obtíží. Toto neklidné a dynamické jeviště tak využil autor disertační práce k popisu proměny zdejší identity a loajality (v nejširším slova smyslu).

Stručné celkové zhodnocení práce

Úvodem posudku je třeba zmínit, že předložená disertační práce je nadstandardně řemeslně kvalitní, velmi obsáhlá, jazykově vytříbená a Ivo Rejchrt by neměl mít problém ji obhájit. Je zřejmé, že se na práci dlouhodobě připravoval pečlivou heuristikou, promyšlením struktury a textací. Také je evidentní, že autor je takřkajíc Insider a k popisované lokalitě má silné emocionální pouto. Bylo by ovšem vhodnější, kdyby tuto skutečnost sděloval čtenáři implicitněji. Obraty „náš kraj“, „náš okres“, „naše město“ (například stránky 36, 151, 160) do práce tohoto typu spíše nepatří. Důvody, proč je ovšem v Rejchrtově práci můžeme tolerovat, rozvedu níže.

Rejchrt vhodně postihl základní myšlenku proměny loajality, kdy opustil zastaralé paušalizující koncepce a přistoupil na vnímání světového válečného konfliktu jako jakousi terapii šokem. Rakousko-Uhersko zkrátka objektivně přestávalo být vnímáno jako stát schopný plnit své úkoly, a tak loajalita k němu postupně mizela. Spíše, než aby docházelo k vyvrcholení třistaletého souboje „černé a bílé“. Jen škoda, že autor se od tohoto schématu, které zdárně popíše, občas odkloní. Na vině je místy podlehnutí diskurzu pramenů (viz níže). Nicméně na ploše více než 500 normostran je takový občasný „úrok stranou“ ospravedlnitelný.

II. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Disertační práce je členěna srozumitelně a jasně. Neobvyklá je pasáž, v níž se autor poměrně obsírně rozepisuje o genezi struktury práce. Pro čtenáře případné publikace jsou takové pasáže nadbytečné, ovšem pro posuzovatele jeho odborných dovedností jde o vhodnou ukázkou toho, jak nad textem přemýšlel a uvědomoval si rizika. Některé kapitoly a dílčí témata Rejchrt již publikoval v minulosti a tato

skutečnost je myslím pro autora a jeho práci symptomatická. Jde skutečně o dlouhodobě promyšlený text. Autor působí, pokud je oponentovi známo, jako pedagog v popisovaném regionu a jednotlivá témata práce představují rozsahem textu, šíří pramenné základny (včetně přehledu o sekundární literatuře) a „explikační plynulostí“ (jistě prohloubenou v praxi pedagoga a badatele působícího v regionu) prakticky samostatné texty a obstála by jako kvalifikační práce různých úrovní sami o sobě. S čím ovšem oponent nesouhlasí, přesněji řečeno co má problém plně respektovat, je v některých ohledech přílišný rozsah „přípravného výkladu“. Jde opět o odraz autorovy profese, nicméně pro disertační práci, nejsou myslím některé pasáže nutné. V případě publikování práce jako knižního výstupu (který oponent vřele doporučuje a je přesvědčen, že je i v autorově intenci) jsou tyto pasáže odůvodnitelné. U kvalifikační práce nikoli. Jde o obecné úvody jednotlivých kapitol, kde je na několika stranách (i desítkách stran) poměrně podrobný popis fenoménu. Například v kapitole o problematice královédvorského školství je na úvod rozsáhlá pasáž o podobě školství v habsburské monarchii v průběhu 19. století. Totéž například v kapitole o samosprávě. Jednak mnohdy chybí souvislost se Dvorem Králové (například výklad o problematice v Jižních Tyrolích), a tedy vlastně s tím, co se čtenář dozví na následujících stranách, a jednak jsou uvedené skutečnosti odborným posuzovatelům velmi dobře známy. Pokud by Rejchrt například do těchto pasáží dokázal promítnout svoje specifické interpretace, potom by pasáže nevadily. Mnohdy se ovšem jedná – i dle citovaných zdrojů – pouze o jakousi syntézu syntéz.

Rejchrt na několika místech správně podotýká, že struktura práce, kterou si zvolil, nutně vede k občasnému opakování stejných tematických polí, na něž je v různých kapitolách různě nahlíženo. To je samo o sobě velmi obtížné a vyžaduje značnou pisatelovu pozornost. Rejchrtovi se to více méně daří, ovšem na několik místech v této věci selhává, například když používá totožné citace, nebo velmi odborné parafráze. Problém by autor vyřešil explicitní zmínkou, kterou by dal najevo čtenáři, že se nespletl, a že o tom (autor) ví. Něco ve smyslu: „Ano, toto jsi už četl, ale pojďme se na to nyní podívat z jiného úhlu“.

Jinak velmi zdařilá kapitola „5.9 Ženy a válka“ působí bezkontextově, jako jakési „varium“ či tematický apendix, stejně tak kapitola „5.5.6 Dezertěři“. Navíc se jedná pouze o popis jednoho konkrétního případu, proč tedy ten plurál?

Oponent je také trochu rozpačitý z úplného závěru práce, kdy je popisován příběh rodiny Mikešů. Dle oponenta tato literární figura na závěr nefunguje. Ano, Mikešovi jsou zmíněni v úvodu, ale po pět seti stranách čtenář ztratil nit a pokud se v průběhu práce Mikešovi neobjevují, příběh již zapomněl.

2. Formální úroveň práce

Co se týče formální úrovně práce, připouští oponent, že se jedná o práci vysoce nadstandardní. Autor správně užívá všechny jevy související s řádnou formální stránkou (užití zkratk, biografických odkazů atd.). Minimální počet překlepů či gramatických chyb je na nebývalý rozsah práce impozantní a je srovnatelný s texty, které prochází v sazbě opakovanou jazykovou korekturou.

S tím souvisí i následující krátký seznam detailních nejasností či poznámek:

pojem „I. světová válka“ by oponent psal číslovkou, nebo arabskou číslicí (stránka 9); „Předpokladem je zachytit... (předpokladem čeho?), (též stránka 9); občasné zaměňování pomlčky a spojovníku (zejména v citacích literatury a pramenů); pojem „populační poměry“ by oponent nahrazoval pojmem „demografické poměry“ (19); kumulace předložek, evidentně chybně (od + z) (stránka 27); pojem „společenská zakázka“ by oponent nahradil pojmem „společenská poptávka“ (stránka 30); kus textu je v horním indexu (stránka 105); okresní hejtman byl Komers nebo Kommers? (stránka 128); obrat „tato funkce byla nejdelší“ není vhodný, zejména pokud funkce v tomto případně nepopisuje žádnou periodu,

aby se dalo mluvit o délce (stránka 156); „osvobození školství od školního dohledu“ mělo být patrně „církevního dohledu“, (stránka 235); katolický kněz, královédvorský farář a katecheta byl Hnízdo nebo Hnízdil? (stránka 454); nadměrné užívání „výpustky“ ve smyslu nedokončené věty; a na závěr úvaha, zda by nebylo vhodnější s ohledem na jejich vysoký počet číslovat poznámky pod čarou zvláště pro jednotlivé kapitoly. Ale to už je spíše jen návrh.

Nechť prosím autor práce následující seznam pojme spíše jako malé drobky, které může odstranit pro případnou publikaci práce než jako soupis výtek rozhořčeného čtenáře jeho textu. Naopak musí oponent zdůraznit, že se jedná o formálně výtečnou práci, jejíž úroveň oponenta mile překvapila.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autor pracuje se všemi potřebnými typy pramenů v odpovídajícím poměru a šíři. Omezení jeho fokusu, co se týče archivních pramenů pouze na 3 archivy vychází ze zaměření práce. Zejména využití SOKA Trutnov je místy až minuciózní. Objem sekundární literatury je opět nebývale rozsáhlý. U jednotlivých popisovaných dílčích témat dává Rejchrt najevo, že je mu znám okruh klasických monografických prací, ale i dílčí studie. Pracuje s literaturou v několika světových jazycích, a to ve vhodném poměru i množství.

Místy se ovšem jedná o citování příliš obecných syntetických děl, která nemohou nabídnout žádnou zajímavou a pro autora využitelnou koncepci či „myšlenku“ (Jan Rychlík, Zdeněk Kárník, Pieter Judson, Steven Beller, John Deák). Oponent by též nevyužíval práce Libora Nedorosta, velmi oblíbené zejména u nemilitárních historiků, kteří se zabývají tématem 1. světové války. Jde o nepůvodní kompiláty postrádající elementární parametry kladené na vědeckou práci. Naopak by oponent upozornil na publikaci z roku 2010 od tvůrčího kolektivu Masarykova ústavu AV ČR s názvem „1918: model transformačního procesu“, kterou by autor disertační práce jistě využil k rozvíjení některých svých myšlenek a závěrů. Oponent by také položil škodolibou otázku, zda autor v kapitole o identitě necituje emblematické dílo Benedicta Andersona „příliš pozdě“? Podobně by se oponent přimlouval, aby klíčový pramen v podobě 2 poválečných článků z pera okresního komisaře Vincence Hanouska autor zmínil dříve než v závěru. Mnohé by tím čtenáři usnadnil. Oponent by z dotyčných textů naopak udělal východisko práce a nikoli závěr. Ale to je spíše drobnost a otázka vkusu.

4. Vlastní přínos

Předkládaná disertační práce je na poměry kvalifikačních textů neobvykle obsáhlá. Jedná se o plnohodnotnou syntézu jevu, popisovaném v úzce vymezeném čase a prostoru z několika úhlů pohledů. Jednotlivé tematické kapitoly: hospodářství, tisk, školství, identita a loajalita by obstály jako samostatné texty. Rejchrt umně jednotlivé kapitoly propojuje a vytváří tak kompaktní celek. Přínosný je i shora nastíněný „střízlivý“ pohled na příčiny a genezi převratu v roce 1918. Rejchrt opouští disfunkční a pramenům neodpovídající teleologický čechocentrický pohled a událost vykládá a vysvětluje prostřednictvím lokálních struktur a problémů. S trochou nadsázky lze říci, že by čtenář pochopil „co“ se tehdy stalo i bez jakýchkoli kontextuálních znalostí vysoké politiky. Což je možná nezamýšlený největší přínos práce. Jde o vlastně takovou „kvantovou mechaniku“ zániku monarchie a převratu roku 1918.

Na závěr opět pár bodů k diskusi či kritice: Úvodní kapitulu by oponent nenazval „metodika“, ale s ohledem na obsah jednoznančně „metodologie“; ze záměru a abstraktu práce by oponent zcela vypustil obrat „proměny života“, neboť právě každodennost je něco, čeho si Rejchrt nevíšmá a co by možná bylo vhodné doplnit. Je otázka, zda by práce už nepřeshla svým rozsahem snesitelnou mez.

III. Dotazy k obhajobě

Kromě výše zmíněných poznámek a komentářů oponent navrhuje následující body k diskusi:

1) opakovaný obrat „projevy dobové identity“ (např. stránka 4) vede k úvaze, zda není identita ze své podstaty vždy „dobová“ – není zkratka jevem, jež kromě jeho nositelů definuje i čas (případně prostor)?

2) Oponent se nemůže zbavit dojmu, že „kritický“ a „nadstranický“ pohled autor práce občas degraduje přílišným dichotomním pojetím: „dvojitá tvář války: prorakouská ve škole, stále častěji protirakouská doma“ (stránka 26); či „Zatímco například ve Francii panovala ve škole i doma všeobecná shoda na dědičném nepříteli – Němcích a zatímco čeští Němci – necháme-li stranou možné okouzlení Německem na úkor Rakouska koncem války – měli analogickou shodu domácího a školního postoje, u Čechů tomu tak nebylo: škola nabízela jeden pohled, rodina často druhý, protikladný. Děti vyrůstaly v jakémsi ideologickém dualismu. Prezentovat názory rodiny ve škole mohlo být nebezpečné – názory školy pak doma mohly vyvolávat posměch či odpor.“ (stránka 265); „...někdy se v takovém případě v textu „mísily stopy tlaku „shora“ s oportunistem „zdola““ (stránka 323) = je opravdu nutné vytvářet krajní polohy loajality a vztahu k habsburské monarchii, kde jedna mez je „české teleologicky imanentní republikánství“ a druhé je nekritické „prohabsburství“? Nebylo by vhodnější o identitě a loajalitě v tomto případě mluvit spíše jako o neuzavřené ploše bez mantinelů, do níž se promítá množství parametrů (osobní motivace, profesní profil, rodinné zázemí, historicko-politické povědomí atd.)? Na příkladu této citace: „Nicméně až do konce války nepřestal vystupovat rakousky, ačkoli předpokládal, že za to v případě převratu zaplatí. Jednak bylo třeba konat službu pro zajištění chodu společnosti...“ je zřejmé, že Rejchrt onu polarizaci problematizuje, ale dle oponenta zůstává na půli cesty. Co když se oni „Rakušáci“ nechovali „rakousky“, ale prostě jen „státně“ ve smyslu „systémově“. Stát přeci nebyl jen nepřítelem, nebyl jen „Rakousko“. Všichni přítomní na dnešní obhajobě (nebo alespoň většina) jsou svým způsobem státní zaměstnanci. Je o nás možné hovořit jako o osobách „prorežimních“? Nejsou naše motivace v každodenním provozu mnohem plastičtější? Úředník konající svoji práci nutně nemusí být „prorežimní“, ale zkrátka jen „etatický“, „antianarchistický“ apod. Dichotomicky můžeme pojímat až následující reflexi. Viz například citát: „Skutečnost, že čistě česká městská rada (nadto politicky pokrokováři, realisté, mladočeši a staročeši) v městě z devíti desetin českém naléhavě žádá o (rakouskou) vojenskou asistenci proti vlastním obyvatelům, bortí prvorepublikové protirakouské stereotypy. Příznačné je, že z knižního zpracování dějin města v době světové války ve 20. letech tato zmínka jistě ne náhodou vypadla“ (stránka 81). To jsou takové ty soudy: „Co jsi dělal před únorem 1948? Jaký jsi byl na jaře 1968? Co jsi dělal před sametem?“ A tak dále. V době samé takto uvažovat nelze. Resp. nelze ji samu o sobě tímto prizmatem vykládat a hlavně pochopit!

3) S tím trochu souvisí i podobný jev, odrážející se nejvíce v následující citaci: „...vysvětlení je tedy podle našeho názoru v samostatném dobrovolném rozhodnutí konkrétních pisatelů. Jakou roli v tom hrálo vnitřní nadšení, opatrnost nebo snaha se zalíbit, dnes už obtížně zjistíme“ (stránka 334). Z hodnocení jazyka, který užívaly jednotlivé osoby v korespondenci (například v kondolencích za zemřelého panovníka) se zcela vytratily hodnotící kritéria, která vycházejí z jiných oblastí než jen z dichotomně nastavené „loajality“. Co třeba jazykové dovednosti dotyčného? Jeho literární um? Literární „praxe“?

Atd. Psaní oficiálního dopisu je přeci jen akt, který prověřuje určité „skilly“, k nimž patří například i osvojení pravidel žánru. Apod.

4) Na závěr by oponent rád poděkoval autorovi za zmínku o učitelích, coby historicky podhodnocené profesi (stránka 245).

IV. Závěr

Přes výše zmíněné výtky a komentáře, které je třeba spíše vnímat jako návrhy a úvahy, jež oponenta donutily nad textem přemýšlet, se jedné bezesporu o výtečnou práci. O syntézu, kterou by bylo škoda nechat ve stávajícím tvaru a nepřipravit ji pro knižní publikování. Ivo Rejchrt je výborným, pracovitým a řemeslně nadstandardně vybaveným regionálním badatelem. Má rád svůj kraj a také svoji profesi a z textu je to dobře poznat. Patrně nebude vytvářet taková díla, která budou rozbíjet konceptuální rámce a no nichž se bude horlivě diskutovat a vést polemiky. Bude psát texty, které budou „vysezené“, řemeslně pečlivé, a které se budou hlavně číst! V regionech je po dobrých textech poptávka.

Zakončíme užitou citací z práce Ivana Šedivého, která Rejchrtův text symbolizuje: „Za určitých podmínek, v určité historické situaci se mohou jednotlivé loajality dostat do konfliktu. To byl i český případ za Velké války. Loajalita vůči národu se na sklonku války přičila loajalitě vůči státu. Pokud si dvě nebo více loajalit začnou vzájemně „překážet“, pak před jedincem stojí otázka volby: musí být vytvořen nový hodnotový žebříček a padnout rozhodnutí“. (Šedivý), (30)

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako **prospěl/a**.

15. 5. 2022

